

Gabriel Kostelnyk — *terra incognita* ukrajinske (i hrvatske) filozofije

Oleh HIRNYK*

Sažetak

Gabriel Kostelnyk (1886 — 1948) spada u najznačajnije ukrajinske filozofe prve polovice 20. st. Rođen je u Bačkoj (Vojvodina) u selu Ruski Krstur. Kao gimnazijalac u Zagrebu počinje pisati pjesme na hrvatskom. Studij teologije započinje u Zagrebu i završava u Lavovu (Galicijska, zapadna Ukrajina). Godine 1913. stekao je doktorat iz područja filozofije na Sveučilištu u Fribourgu (Švicarska). Većinu svog života je proveo u Lavovu poučavajući filozofiju i pišući brojna filozofska djela. Posebno ga je zanimala problematika suvremene znanosti, tj. njezin odnos prema kršćanskoj vjeri. Osim toga proučava i parapsihološke pojave kao što je stigmatizacija. Godine 1948. je poginuo u Lavovu nakon atentata koji su izvršili agenti KGB-a. Do sada je njegova filozofska baština bila potpuno zaboravljena ili krivo tumačena.

Život i djelo Gabriela Kostelnyka

»Srcem je okrenut prema Istoku, a umom i obrazovanjem prema Zapadu« — to su prve riječi do sada jedinog temeljitog istraživanja o o. Gabrielu Kostelnyku pod nazivom *Gabriel Kostelnyk između doktrine i prirode*, koje je napisao dr. Julijan Tamaš, član Ukrajinske nacionalne akademije znanosti i sadašnji predsjednik Vojvođanske akademije nauka i umetnosti.¹ U ovim riječima je sažeto duhovno poslanje ne samo o. Kostelnyka, nego i ukrajinske filozofije, teologije, pa čak i samog ukrajinskog naroda.

* Oleh Hirnyk je zaposlen u Institutu za arheografiju i istraživanje povijesnih izvora M. Hruševski Ukrajinske nacionalne akademije znanosti u Lavovu (Lviv, Ukrajina), gdje radi na projektu »Gabriel Kostelnyk — istraživanje izvora«. Student je poslijediplomskog studija na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu.

Članak je prošireno predavanje održano na međunarodnom simpoziju »Ruska filozofija u hrvatskoj kršćanskoj filozofiji« održanom 12. ožujka 2005. godine u organizaciju Filozofskog fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu.

1 Юлијан, Тамаш, *Гавриїл Костельник: межу доктрину и природу*, Руске Слово, Нови Сад, 1986; (Julijan Tamaš, *Gabriel Kostelnyk. Između doktrine i prirode*, Ruske slovo, Novi Sad, 1986), str. 9.

Gabriel (Havryjil, Gabor, Gavro) Kostelnyk Homzov, rođen je 15. lipnja 1886. godine u selu Ruski Krstur (mađ. Bacs Kerestur, Nagy Kerestur) u Bačkoj (Vojvodina). Svoj je životni put započeo u jednoj *terra incognita*, gdje više od 250 godina žive Rusini — dio ukrajinskog naroda.² Osnovnu školu Kostelnyk pohađa u rodnom Krsturu, gimnaziju započinje u Vinkovcima i završava u Zagrebu. Kao gimnazijalac počinje pisati svoje prve pjesme. Godine 1904. u Žovkvi (Galicija) izlazi njegova prva zbirka na bačko–srijemskom dijalektu (odnosno rusinskom jeziku), *Iz mog sela (Z moho valala)*.³ Sami su Rusini, koji su u Budimpešti izdavali svoj časopis *Nedilja*, odbili objaviti njegove pjesme, pravdajući se da na tom dijalektu objavljuju samo narodne pjesme i balade, a ne ozbiljnu poeziju za koju su taj jezik smatrali neprikladnim.⁴ (K svojim dođe i njegovi ga ne primiše!). Brigu oko izdanja zbirke preuzeo je Ukrajinac iz Galicije, glasoviti etnograf Volodymyr Hnatjuk, a trošak je pokrila Peterburška akademija. Nakon toga Kostelnyk napušta zamisao o pisanju na rusinskom iako će mu se kasnije ponovno vraćati, ali će to izgledati više kao hobi nego ozbiljni književni rad. Ponovno pokušava pronaći svoje mjesto u hrvatskoj književnosti. Godine 1907. izlazi njegova prva zbirka na hrvatskom jeziku, *Romanse i balade*, nakon čega mladog pjesnika na osobnu inicijativu upoznaje Franjo Marković i obećava mu svoju podršku.⁵ 1910. Kostelnyk objavljuje svoju kritiku Mažuranićeva djela »Smrt Smail–age Čengića«. Kasnije, bivajući već izvan zagrebačkih književnih krugova, objavljuje još dvije zbirke na hrvatskom: *Žumberak. Gorske simfonije* (1911) i *Trenuci* (1917). Godine 1912, kako smatra dr. Tamaš, Gabriel Kostelnyk prestaje pisati na hrvatskom⁶, iako je sačuvan rukopis jedne hrvatske domoljubne pjesme u kojoj veliča »bana, Zrinskog i Frankopana«, a napisao ju je 1923. god. u Lavovu.⁷

Prvu godinu studija na KBF–u u Zagrebu Kostelnyk upisuje 1906. kao svećenički kandidat Križevačke biskupije. Već sljedeće godine, na poticaj rektora grkokatoličkog sjemeništa Dionizija Njaradija⁸, odlazi na studij teologije u Lavov (Lviv, Lemberg, Galicija), gdje je primljen na drugu godinu teologije. Za vrijeme studija u Lavovu on konačno prepoznaje svoj vlastiti nacionalni identitet, otkriva svoju *terra incognita*, tj. dolazi do spoznaje da su Ukrajinci i Rusini zapravo isti narod pa se od tada izražava kao Ukrajinac. Godine 1910. počinje pisati na ukrajinskom. Na četvrtoj godini studija napušta Križevačku biskupiju i prelazi pod jurisdikciju lavovskog metropolite Andreja Šeptickoga. 1911. Kostelnyk završava studij teologije i odlazi na studij filozofije u Fribourg (Švicarska), gdje 1913. doktorira filozofiju tezom »De Principiis Cognitionis Fundamentalibus«. Iste godine

2 Rusini su zapravo najstarija ukrajinska emigracija, toliko stara da je s Ukrajinom veže samo taj arhaični naziv »Rusini«, jer su tako Ukrajinci sami sebe prije nazivali.

3 Godinu 1904. Rusini Bačke smatraju godinom početka svoje književnosti.

4 Vidi: Tamaš, str. 12.

5 Isto, str. 13.

6 Isto, str. 15.

7 Rukopis te pjesme nalazi se kod kćerke o. Gabriela, gospode Kristine Poljak koja živi u Zagrebu.

8 Budući križevački vladika. Sada je pokrenut proces za njegovu beatifikaciju.

nostrificira svoju diplomu na Lavovskom sveučilištu i objavljuje doktorsku radnju na latinskom pod istim naslovom kao i knjigu.⁹ Nakon povratka iz Fribourga nastanjuje se u Lavovu i tamo živi do svoje tragične smrti.

Prije ređenja, kako to propisuje Zakonik prava Istočne katoličke crkve, oženio se Eleonorom von Zarycki (1891–1982), kćerkom direktora ukrajinske gimnazije u Peremyšlju (sada Pšemysl, Poljska). S njom je imao petero djece: Svjatoslavu (1914–1920)¹⁰, Irineja (1916), Bogdana (1921–1941), Zenona (1924) i Kristinu (1925) koja živi u Zagrebu na Srebrnjaku.

Od 1920. god. Gabriel Kostelnyk je profesor filozofije na bogosloviji u Lavovu. Predaje logiku, epistemologiju, povijest antičke filozofije, eksperimentalnu psihologiju, a također uređuje i časopis *Niva* oko kojega se okupljaju tzv. »istočnjaci«. Godine 1928. objavljuje knjigu *Spor o epiklezi između Istoka i Zapada* gdje brani nauk istočne teologije o transupstancijaciji. Vijest o toj knjizi je dospjela do Rima. Zahvaljujući zalaganju metropolite Šeptickoga bio je pošteđen izopćenja. Nakon toga gubi katedru filozofije na Teološkoj akademiji i dragovoljno napušta uredništvo časopisa *Niva*.

Godine 1921. posjećuje rodnu Bačku. Tamo ga nagovaraju da napiše gramatiku bačko–srijemskog dijalekta, odnosno rusinskog jezika, koju objavljuje 1923. pod nazivom *Gramatiku bačvanskoruske bešede*, koju je pokušavao napraviti jednostavnom i maksimalno bliskom ukrajinskom književnom jeziku.

Tijekom svog života napisao je brojna filozofska djela: *Spjev Bogu* (1922), *Teorija Einsteina* (1923), *Granice Svemira* (1924), *Stvaranje* (1924), *Tri rasprave o spoznaji* (1925), *Ordo logicus* (1931), *Arcana Dei* (1936) itd. Uglavnom piše na ukrajinskom i time daje veliki prinos stvaranju ukrajinske filozofske terminologije. Glavno njegovo djelo je *Logika*, koje je napisao za vrijeme prve sovjetske okupacije Galicije, tj. 1940–1941.¹¹ Zapravo, riječ je samo o prvom svesku *Logike* od tri predviđena. U uvodu Kostelnyk spominje da je već odavno imao namjeru napisati svoje glavno filozofsko djelo. Dugo je bio u dvojbi kako ga nazvati: Logika ili Metafizika. Na kraju se ipak odlučio za *Logiku*. »Metafizika — u naše vrijeme ne bi imala te uvjeravajuće moći.«¹² Nije riječ o običnom traktatu iz logike na koje smo navikli iz školskih klupa, već o djelu koje bi se moglo svrstati u filozofiju znanosti. Kostelnyk je pokušavao maksimalno iskoristiti dostignuća tadašnjih prirodnih znanosti. Autor ističe da je novo u njegovoj logici to što ona ima i metafizička poglavlja. Osim toga, jedno od poglavlja bavi se i problematikom odnosa tijela i duše, a drugo zadire u problematiku čuda, dok se također na više mjesta raspravlja i o parapsihološkim fenomenima. Sve to se nikako ne uklapa u običajene traktate iz logike.

9 Gabriel Kostelnyk, *De Principiis Cognitionis Fundamentalibus*, Leopoli, 1913.

10 Posvetio joj je zbirku pjesama na ukrajinskom jeziku *Помершій донечці* (*Umrlj kćerkici*) (1921).

11 Original rukopisa se nalazi kod Kostelnykovih sinova Ireneja i Zenona koji žive u Engleskoj. U Zagrebu kod Kostelnykove kćerke Kristine nalazi se kopija tog vrijednog djela.

12 Гавриїл, Космелъник, *Логика*, рукопис, Львѣв, 1942, (Gabriel Kostelnyk, *Logika*, rukopis, Lavov, 1942), str. I.

Posljednje razdoblje života za Kostelnyka (1946–1948) je najdramatičnije i još uvijek zbunjuje istraživače povijesti Crkve u Ukrajini. Naime, Sovjeti već za vrijeme prve okupacije Galicije (1939–1941) pokušavaju nagovoriti o. Gabriela da stane na čelo grupe koja bi trebala odcijepiti Ukrajinsku crkvu od Rima i privesti je pod okrilje »majčice« Ruske pravoslavne crkve. Oni su znali da o. Kostelnyk nikad neće na to pristati pa zato bacaju u zatvor njegova sina Bogdana. O tim teškim trenucima o. Gabriel piše svom bratu Mihajlu u Bačku: »Bogdana su uzeli Sovjeti zbog mene. Uхватили su ga na ulici kad se vraćao iz posjeta (sve je bilo isplanirano). Već su me zvali (njihov glavni general u Lavovu) i dali su mi do znanja da me je boljševitska partija imenovala lavovskim metropolitom i ako to prihvatim Bogdan će biti odmah pušten. Dakako, nisam mogao prihvatiti ovu njihovu nominaciju, jer bi to ispalo kao da smo se mi svećenici među sobom podijelili, pa bi boljševici bili na strani jednih, a druge bi bacili u zatvore, kao što su to učinili u Rusiji i u Ukrajini. Mjesec dana (danas je upravo rok) su me pokušavali koje kako nagovoriti, ali nisam pristao. Bogdan je bio zatvoren (od 31. 01. 1941) dok ga nisu ubili, kad su sovjeti bježali iz Lavova. Tijelo nismo pronašli jer su svi podrumi u tom zatvoru (u Lavovu) bili zatrpani leševima ubijenih, koji su se već raspadali, pa su ih tamo i zazidali. (...) Da boljševici ostanu ovdje još otprilike pola godine tada bi svim svećenicima došao kraj. (...) Boljševici su jednom riječju 'pomahnitali svijet'. Oni su samo za mučenje i uništavanje ljudi i ljudskih dobara.«¹³ Ovo je pisao nakon što je njemačka vojska potjerala iz Lavova Crvenu armiju. 1944. god. Sovjeti se opet vraćaju u Lavov. Prije njihova ulaska u grad o. Kostelnyk opet piše svom bratu Mihajlu: »Mi smo stalno spremni na smrt — kao vojnici u ratu. (...) Nemoguće je vjerovati da bi se boljševici mogli promijeniti, pomahnitali se ne mijenjaju.«¹⁴ Ipak, o. Gabriel je još imao tračak nade pa je krajem listopada 1944. godine viđen u sastavu izaslanstva Ukrajinske katoličke crkve u Moskvi.¹⁵ Izaslanstvo je predvodio arhimandrit Kelementij Šepticki, brat lavovskog metropolite Andreja Šeptickoga.¹⁶ Izaslanstvo nije ništa postiglo i vratilo se u Lavov praznih ruku što će konačno slomiti volju o. Kostelnyka. U strahu da će »pomahnitali« potpuno uništiti Crkvu, on pokušava spasiti barem ono što se može. Jedan od svjedoka tih događaja, o. Josip Kladočnyj, pisao je sljedeće: »On (tj. o. Kostelnyk) započeo je sastanak govorom kojim je pokušavao prisutne nagovoriti na prelazak u pravoslavni obred. Ovo je prema njegovu mišljenju bilo potrebno učiniti ne da se zaista postane pravoslavnim svećenikom, nego da se dobije na vremenu, motivirajući da mi svi trebamo tu stvar temeljito proučiti. A kasnije bi se uz našu dobru volju moglo ne-

13 Микола Цап, Писма Гавриїла Костельника братови Михайлови, у *Шветлосці*, число 3–4, Нови Сад, 1995, (Mikola, Cap, Pisma Gabriela Kostelnyka bratu Mihajlu, u *Švetlosci*, br. 3–4, Novi Sad, 1995) str. 309–310.

14 *Isto*, str. 12.

15 Усп. Марія Кашуба і Ірина Мирчук, *Гавриїл Космелъник: философські погляди*, Дрогобич, 2002, (Marija Kašuba i Irina Mirčuk, Gabriel Kostelnyk: filosofski nazori, Drohobyč, 2002), str. 9.

16 2001. za vrijeme posjeta Ukrajini, papa Ivan Pavao II proglasio je o. Klementija Šeptickoga blaženim.

kako jedno s drugim pomiriti i na taj način spasiti našu Crkvu od potpunog uništenja.«¹⁷ Pod snažnim psihičkim i fizičkim pritiskom Kostelnyk pristaje na zahtjeve Sovjeta i organizira tzv. »inicijativnu grupu« koja 1946. god. »raskida« s Rimom i proglašuje »ponovno sjedinjenje« s Ruskom pravoslavnom crkvom.¹⁸ Zauzvrat za taj svoj teški »korak« o. Kostelnyk je tražio od Sovjeta da se u Lavovu ne ukida Teološka akademija. Ipak, Akademija je bila ukinuta, a 1948. god. ispred Crkve preobraženja na o. Kostelnyka je bio izvršen atentat. Dugo se smatralo da su atentatori ukrajinski nacionalisti. Sada skoro nema nikakve sumnje da je atentat bio dobro isplanirana akcija NKVD–a (odnosno KGB–a). Međutim to nije najveći problem. Najveći problem je taj što Kostelnykova golgota još uvijek traje. On je još uvijek razapet između dvije nepravde, dvije laži. S jedne strane imamo tvrdnju Ruske pravoslavne crkve da je on »heroj u borbi za pravoslavnu vjeru«. Ne manje čudan stav zauzeli su i grkokatolici: o Kostelnyku se jednostavno šuti kao da se pokušava izbrisati njegovo ime ili se obilježava kratkim »izdajica«. (Usput rečeno, pada li ikome u Hrvatskoj na pamet proglasiti izdajicom biskupa Strossmayera zato što na I. vatikanskom saboru nije htio potpisati dogmu o papinoj nepogrešivosti?) Ni jedna ni druga strana ne čine ništa da se o o. Kostelnyku više sazna. Doduše 1987. god. Ruska je crkva izdala zbirku njegovih izabranih djela u koju je selektivno smjestila samo ona djela u kojima Kostelnyk stupa u polemiku s Rimom. Međutim, u tom je izdanju zapaženo puno pogrešaka i netočnosti što navodi na sumnju glede njegova autorstva. Kostelnyk je inače u navođenju činjenica bio poznat po svojoj preciznosti i temeljitosti.¹⁹

Nije istina da je o. Kostelnyk »borac za pravoslavnu vjeru« i nije istina da je on »izdajica«. On je jedna od milijun tragedija koje su se dogodile za vrijeme sovjetskog totalitarnog režima. U tom smislu još tragičnije izgleda činjenica da ni jedna ni druga Crkva do današnjih dana ništa nisu učinile za proučavanje Kostelnykove filozofije. »Zajedno s prljavom vodom izbacili su i dijete.«

Srećom, u intelektualnim krugovima u Ukrajini raste zanimanje za Kostelnykovu filozofiju. Pokušavaju se napustiti emocije i ideološki okviri u kojima su zahrđale obje crkve i pogledati na Kostelnyka prije svega kao na filozofa i znanstvenika. Veliko će značenje imati daljnje istraživanje rukopisnih izvora. Nedavno je u Zagrebu kod Kostelnykove kćeri Kristine otkriven jedan važan dokument: riječ je o radnji pod nazivom *Psihologija ateizma* koju je o. Kostelnyk započeo pisati dan prije svoje tragične smrti, tj. 19. rujna 1948. godine. To znači da se o. Gabriel spremao za jednu ozbiljnu duhovno–inelektualnu borbu protiv ideologije postojećeg režima. Puno se očekuje i od istraživanja arhiva bivšeg KGB–a, koji će prema navajama predsjednika Juščenka biti konačno otvoren javnosti.

17 Kašuba i Mirčuk, str. 31.

18 Na saboru nije bio nazočan nijedan biskup sa strane UKC, pa prema tome taj sabor nije imao nikakvog legitimiteta pod kanonskim vidikom, jer skupina svećenika ne može donositi odluke u ime jedne crkve, a to je bilo dobro poznato i samom o. Gabrielu. Zato je u ukrajinskoj crkvenoj historiografiji taj »sabor« dobio naziv »Lavovski pseudo–sabor«.

19 Usp. Kašuba i Mirčuk, str. 8.

Filozofija G. Kostelnyka: između znanosti, mistike i parapsihologije

Pisati o filozofiji o. Kostelnyka je dosta teško jer je dosad nitko nije ozbiljno proanalizirao. Zato ovim prikazom filozofije Kostelnyka ulazimo u jedno neistraženo područje koje s pravom možemo nazvati *terra incognita*. Nešto je pokušavao dr. Tamaš u svojoj monografiji *Gabriel Kostelnyk: između doktrine i prirode*, a također ovdje treba navesti i djelo Marije Kašube i Irine Mirčuk pod nazivom *Gabriel Kostelnyk: filozofski pogledi*. No, to uopće nije dovoljno da se dobije odgovarajući pojam o njegovoj filozofiji. Stoga se, osim na spomenuta djela, najviše oslanjam na rukopis djela *Logika* kojega pripremam za tisak.

Odnos prema znanosti. Kostelnyka bi se moglo s pravom nazvati filozofom znanosti. On smatra da prava znanost uvijek vodi prema vjeri u Boga. Od prvih redaka spomenutog glavnog filozofskog djela *Logika* Kostelnyk raspravlja o suvremenim problemima znanosti. Ukoliko je znanost plod refleksije, ona sve stavlja pod kritičku prosudbu. Na taj način znanost oduzima čovjeku osnovne podatke koje on dobiva uz pomoć *prirodnog instinkta*, posebno preko *prirodnih intuicija* među kojima je *religijska intuicija* temeljna. Dok je čovjekov način mišljenja određivala religija, čovjek je živio u skladu s tim vodećim intuicijama. Religija je preuzimala na sebe organizaciju ljudskog razmišljanja. Nijedna povijesna religija ne koči te *prirodne intuicije*, ne »izvrće«²⁰ ljudsku narav? Međutim, Kostelnyk smatra da se stanje kardinalno promijenilo nakon što je u život čovjeka prodrila znanost, ili bolje rečeno pseudo-znanost, koja se manifestira kao »raskalašenost u mišljenju«.

»Još nikad prije čovječanstvo nije bilo toliko duhovno razbijeno, toliko atomizirano kao u naše vrijeme. Skoro svaki intelektualac ima svoju vjeru, svoju metafiziku, svoju sociologiju, svoju politiku. Traje svakodnevni, neprekidni rat svih protiv svijeta. Moderno čovječanstvo, koje u svojoj sljepoći misli da su religiozni ratovi nestali, samo vodi najokrutniji religiozni rat koji sve ugrožava neprekidnom revolucijom. Zgrada se čovječanstva na vrhuncu nauke i kulture raspada, osipa — kao sabor u kojem nema većine sposobne za vodstvo.«²⁰

Otac Gabriel pokušava odgovoriti na pitanje: Zašto je znanost koja je sama po sebi nešto pozitivno, nešto što pridonosi napretku čovječanstva, ovoga puta zakazala? »Za čovjeka koji zna razmišljati, postavljati sebi pitanja, u početku je sve nekako zaogrnuo u tajnu. Znanost teži za tim da odgonetne tajnu bitka-života, da je eliminira. Pred pitanjem gdje je ta tajna, ukoliko je ona tajna, znanost je nijema i slijepa — tamo nema znanosti. Ali razvoj znanosti na svim razinama vodi samo do jedine posljedice: znanost promatra tajnu samo u njezinom ruhu, tj. otkriva samo grube elemente i strukture tajne, a sama tajna ne samo da ostaje tajnom, nego postaje sve složenijom i čudnijom, sve se više specificira kao neraskriivena tajna. Fizika je obećala da će potpuno otkriti tajnu nežive materije. A najnovija fizika, otkrivši strukturu atoma, došla je do zaključka da će tajna materije zau-

20 Gabriel Kostelnyk, *Logika*, rukopis, Lavov, 1942, str. IX. (Djelo dalje navodim kao *Logika*)

vijek ostati tajnom.«²¹ Zapravo tajna s razvojem znanosti »'bježi' iz materijalnog svijeta u svijet energija i svijet duhovnih formi«, koje nemamo mogućnosti neposredno promatrati. Kostelnyk je uvjeren da će se »znanost, koja po svojoj naravi teži za eliminiranjem tajne iz bitka–života, konačno vratiti na svoju polazišnu točku; mora se pomiriti s vjerom u Boga i priznati da je prvotni razlog svega tajna nad tajnama koju ljudski razum nije kadar izbrisati.«²²

Već su u Kostelnykovo vrijeme znanstvenici i sami počeli otkrivati da ne mogu ni na koji način izbrisati tu tajnu »bitka–života«. Uslijed jednog od najznačajnijih otkrića XX. st. — pronalaženja mikrosvijeta i njegovih kvantnih zakona — stav znanosti prema religiji počeo se bitno mijenjati. »Religija se ponovno vratila nakon 1927. godine — godine konačnog priznanja kvantne mehanike« — ovo su riječi Artura Edingtona, poznatog astrofizičara na čije se teze, tvrdnje Kostelnyk često oslanjao.

U svom radu *Arcana Dei* (Lviv, 1936) o. Gabriel iznio je dosta proročko uvjerenje da će suvremeni fizičari i biolozi konačno postati teolozi. U svezi s tim ne mogu ne navesti citat s jednog znanstvenog simpozija pod nazivom *Znanost i teologija — antropološka perspektiva*, koji je organizirao u Rusiji jedan pravoslavni zavod: »Znanost je ne samo važan dio kulture, nego i najrevolucionarnija i najpokretljivija njezina sastavnica; tek je znanost konačno pokopala jedan najveći ali zastarjeli sistem duhovnosti čovjeka. Danas je napredak znanosti unio u kulturu novu duhovnost, doduše uz pomoć termina i predodžaba kojima bi mogli biti zavidni čak i crkveni oci. (...) Stvarno, kvantna je fizika jednim udarom uništila tlo pod trima sastavnicama stare slike svijeta: klasičnim racionalizmom, redukcionizmom i evolucionizmom.«²³

Pitanje monizma i dualizma. Za razliku od postojećih koncepcija monizma i dualizma o. Kostelnyk predlaže vlastitu koncepciju *harmoniziranog pluralizma*: »Ako prazni prostor prihvatimo kao neovisno, supstancijalno biće, kao što na to upućuju svi razlozi, tada će se inventar ukupnoga prirodnog svijeta predočiti ovako: *prazni prostor + materija sa svojim energijama + kraljevstvo biljaka sa svojim dušama + kraljevstvo životinja sa svojim dušama + čovjek sa svojom dušom*. Dakle, harmonizirani pluralizam, a ne monizam i ne dualizam.«²⁴ Interesantno je da Helmut Moritz u svojoj knjizi *Znanost, um, svemir* u okvirima rasprave o monizmu i dualizmu kao radnu hipotezu predlaže »*hipotetski pluralizam* ne isključujući svođenje na 'pluralistički monizam' bude li to prikladno.«²⁵

21 *Logika*, str. 37.

22 *Logika*, str. 38.

23 И. З. Цехмистро, Научная картина мира последних двадцати лет: коренное изменение антропологической перспективы, у *Наука и богословие: антропологическая перспектива*, Москва, 2004. (I. Z. Cehmistro, Znanstvena slika svijeta u zadnjih dvadeset godina: korjenita promjena antropološke perspektive, u zborniku radova *Znanost i teologija: Antropološka perspektiva*, Moskva, 2004), str. 97.

24 *Logika*, str. 315.

25 Moritz, Helmut, *Znanost, um, svemir*, ŠK, Zagreb, 1998, str. 187.

Osjećaj tajnovitosti (osjećaj sakralnoga — svetoga). Ovo je jedan od ključnih pojmova Kostelnykove filozofije koji mu predstavlja uvod u okvirima rasprava o ateizmu: »Tražio sam istinski izvor ateizma i nakon više od deset godina razmišljanja otkrio sam da mu je izvor taj sivi osjećaj koji sam nazvao osjećajem *svakodnevnice*, osjećajem *ništa–vnosti*, a sada vidim da bi ga se najbolje moglo nazvati *osjećajem bez–tajnovitosti*.«²⁶ Iz vlastitog iskustva znamo da kada se duže vrijeme bavimo nekakvim mehaničkim poslom, uskoro nas obuzima »osjećaj bez–tajnovitosti«, tj. taj naš rad koji nam je možda u početku bio zanimljiv, s vremenom zbog svog mehaničkog (automatskog) načina izvođenja postaje dosadan, tj. uzrokuje osjećaj »svakodnevnice«, sivila. »Pri mehaničkom poslu naša se svijest puni slikama na koje smo navikli. U skladu s tim sadržajem svijesti kod nas nastaje bezbojni, opći osjećaj uobičajenosti, 'bez–tajnovitosti'. Mi nismo svjesni tog osjećaja, ali on djeluje na ukupni proces naših nutarnjih doživljaja, i na toj osnovi svaka misao o nečemu što ima neki neobični karakter (bilo to oslobođenje iz zatvora ili povratak iz daleke zemlje drage nam osobe) postaje blijeda, neživa, nestvarna, kao neka bajka ili san. Evo, u tom osjećaju *bez–tajnovitosti* je moć ateizma, istinski njegov izvor«, dolazi do zaključka Kostelnyk. Prema tome, da se kršćanstvo zaštititi od ateizma potrebno je prije svega, smatra Kostelnyk, buditi i podržavati u ljudskim dušama *osjećaj tajnovitosti (sakralnosti)*. »Razumski dokazi su važni, ali ako oni ne padnu na pripremljeno tlo *osjećaja tajnovitosti (sakralnosti)*, njihova će snaga biti nikakva, poput zrna koje je palo na kamenito tlo«²⁷, zaključuje Kostelnyk.

Nauk o kontrastima. »Dvojnost (dualizam) koja je nastala iz kontrasta uvijek je bila zapažena u strukturi ljudske naravi: razlikovali su tijelo i dušu, kao potpuno suprotne čimbenike. Biologija je proširila tu dvojnost (dualizam) na čitav organski svijet. A moderna fizika proširila je dualizam na građu čitave materije: materija = masa + energija. Najteže je bilo ustvrditi da materija ima svojevrsnu 'dušu' — nešto analogno duši kod organskih (živih) bića.«²⁸ Bog i svijet također predstavljaju kontrast, i to temeljni. Prvi je po mišljenju Kostelnyka igru kontrasta zapazio Heraklit. Kostelnyk ga također zove i prvim »energetikom« ukoliko je vatra bila za njega praelement svega postojećeg, tj. simbol energije. Za Kostelnyka shvatiti igru kontrasta znači shvatiti kako je građen ovaj svijet. Sve što postoji zahvaljuje svoju opstojnost ratu, igri dviju suprotnosti. Tu igru kontrasta zapažamo uvijek i na svakom mjestu. »Nigdje u životu nemamo jedan pravac, 'čisti pravac', svugdje je potrebno usklađivati kontraste. Želimo li bilo što napraviti, vrednovati, provjeriti, svugdje se zaplićemo u igru kontrasta. Svi su fanatici (religijski, politički...) zato fanatici jer su oduševljeni idejom 'čistog pravca' i željeli bi je ostvariti. Oni ne shvaćaju igru kontrasta i utvrljuju si u glavu da će ljudi 'spasenje' ostvariti samo tada kada će iskorijeniti jedan od kontrasta kao razlog svakoga zla. Ovo može imati posljedice poput hodanja po svijetu zatvorenih očiju: mora slijediti katastrofa iza katastrofe jer se priroda ne da promijeniti.«²⁹ Isus Krist je primjer onoga koji je

26 *Logika*, str. 106.27 *Logika*, str. 109.28 *Logika*, str. 340.29 *Logika*, str. 341.

najsavršenije shvatio igru kontrasta. O tome svjedoči Evanđelje: »Tko od vas želi biti prvi neka bude svima sluga«. Ova je izreka po mišljenju Kostelnyka primjer Kristova usklađivanja (harmonizacije) kontrasta u etici. »Poniznost u vladi, duhovno siromaštvo u materijalnom i duhovnom izobilju, mirni duh u nesreći, sinovlje povjerenje u Božju providnost« — ova harmonizacija kontrasta odgovara stvarnom ustrojstvu etičkih kontrasta, ističe Kostelnyk — »i zato samo kršćanska vjera i etika daju ljudima mogućnost najintimnije surađivati s Tajnom života—bitka, stvarajući najpogodnije uvjete za napredak ljudske naravi.«³⁰

Mistika, parapsihologija i elementi ezoterizma. Pitanjima mistike i parapsihologije o. Kostelnyk posvećuje svoju pozornost u djelima kao što su *Objašnjenje stigmatizacije* (1937) i *Problem čuda* (1938), i drugima, u kojima istražuje pojave stigmatizacije koje su prije Drugog svjetskog rata bile zabilježene u Galiciji. Dakako, ta njegova zanimanja nisu mogla proći bez kritike, posebno od strane crkvenih krugova koji su uvijek s određenom rezervom gledali prema različitim fenomenima mističnog karaktera. Na te prigovore Kostelnyk odgovara da je »u svom životu bio neovisan u svojim stavovima i uvijek je tražio dublju istinu«³¹. Kostelnyk pokušava pronaći konačni odgovor na pitanje o odnosu nadnaravnog i naravnog svijeta koje je oduvijek uznemiravalo njegov um. Čini se da tomistička doktrina nije davala zadovoljavajući odgovor. Tako Kostelnyk dolazi do zaključka da naša duša zauzima prostor između naravnog i nadnaravnog svijeta. Kako bi objasnio još neke stvari, Kostelnyk pribjegava stvaranju novih pojmova kao što je »historijska aura«, koja je u odnosu na ljudsku dušu svojevrсна analogija univerzuma, razapetog između naravi i nadnaravi.³² »Iako Bog svime vlada, svijet je tako stvoren da mi na temelju njegovih elemenata možemo spoznati njegovu građu i povijest, uvijek na temelju 'historijske aure'; u memoriji univerzuma ništa se ne gubi i ne zaboravlja, nijedan trenutak konkretnoga svjetskog totaliteta.«³³

S pravom se moramo složiti s mišljenjem dr. Tamaša koji tvrdi da je istraživanje tih pojava imalo i ideološku podlogu: »Smisao ekstaza kao i poruke viđenja koje nastaju kao posljedica mističnog ushita Nastje Vološin (jedne od stigmatičarki) ukazuju na ideološku obojenost cijelog problema Kostelnykovih stigmatičarki. Nazivajući na mnogim mjestima Nastju 'žrtvom za primjer ukrajinskom narodu' Kostelnyk pokušava preko riječi anđela, s kojim je komunicirala Nastja, mističnu energiju tih događaja usmjeriti na učvršćivanje nacionalnog integriteta i antikomunističku agitaciju Galicije.«³⁴ Kostelnyk grčevito traži znakove Božje prisutnosti, jer je svjestan neizbježnosti rata u kojem će Ukrajina postati mjesto sukoba dviju svjetskih velesila: boljševitskog Sovjetskog Saveza i fašističke Njemačke. On je svjestan da ukrajinski narod u tom sukobu može spasiti jedino Božje čudo i traži znakove tog čuda, znakove Božje nazočnosti koje pronalazi u ranama stigmati-

30 *Logika*, str. 348.

31 Tamaš, str. 209.

32 *Isto*, str. 208.

33 *Isto*, str. 208–209.

34 Tamaš, str. 209–210.

čarki. »Aura Kristove muke uvijek živi na zemlji s tolikom snagom i nazočnošću s kakvom je bila i u povijesnim danima Kristovih patnji. (...) Krist daje stigmatizaciju tamo gdje Kristova djeca proganjaju Krista. A zašto daje? Da se s tim čudnim znakom, koji tako pogađa srca, posvjedoči istinitost vlastitog nauka pred svojim vjernicima i razmekša njihovo srce«³⁵, piše Kostelnyk u svom djelu *Objašnjenje stigmatizacije*.

Interesantno je da mistično–parapsihološke elemente nalazimo i u spomenutom rukopisu *Logika*. »Danas možemo prihvatiti kao sigurno, iako čudno zvuči, da duša svakog čovjeka svojim zračenjem obuhvaća cijelu zemaljsku kuglu i sjedinjuje se s drugim svijetom (poput dalekih zvijezda koje se sjedinjuju s nama na Zemlji uz pomoć svojih zraka). Kao što energije koje izlaze iz tijela (gravitacija, magnetizam, struja, svjetlo...) omogućavaju tim tijelima djelovanje na daljinu (actio in distans) isto tako i psihička tehnika omogućava dušama djelovanje na daljinu (telepatiju, proricanje, sugeriranje na daljinu itd.) Svaka misao jednom mišljena na neki način ostaje zauvijek; blagoslov nekog predmeta postaje nečim stvarnim, dodanim predmetu (vidioci, posebno stigmatičari lako prepoznaju blagoslovljene predmete); sve čuva na sebi neki vječni 'film', vidioci mogu s nekog predmeta pročitati njegovu povijest (tzv. psihomerija).«³⁶ Te nevjerojatne funkcije, prema Kostelnyku, vidioci vrše uz pomoć tzv. *psihičke aure*. Na drugom mjestu, u fusnoti, on donosi definiciju psihičke aure: »*Psihička aura* je zračenje naših unutarnjih doživljaja. Psihička je aura povezana s predmetom s kojim je dotična osoba povezivala svoje unutarnje doživljaje i počiva na tim predmetima. Preciznijih zakona psihičke aure mi za sada ne znamo.«³⁷

Da nije usamljen u svom razmišljanju Kostelnyk potvrđuje citiranjem francuskog pisca Ernesta Helloa kojega zovu *mističnim egzistencijalistom*: »Kada bi nam naša svijest otkrila neke svoje tajne, pod dojmom viđenog pali bismo nice. (...) Dakako, mi stalno utječemo jedni na druge ne znajući ništa o tome. (...) Nemamo pojma kakve posljedice života ili smrti nose naše duše, prevladavši vrijeme i prostor sve do granica vjekova i svijeta, te da se bezbroj duša, s kojima nas prividno ništa ne veže, služi našim pobjedama ili trpi zbog naših poraza.« Kostelnyk sa svoje strane dodaje: »Hello je samo osjećao istinitost onoga o čemu je pisao, a mi danas možemo mnogo toga predočiti kao činjenicu.«³⁸

Kostelnyk svjedoči o onome što je i sam imao priliku vidjeti, a što i za današnja vremena zvuči nevjerojatno: »Daleko snažnije te čudne, parapsihološke moći izražavaju u medijumnom transu, te u mističnim ekstazama. Imao sam priliku bez svake sumnje potvrditi da duša stigmatičarke može napustiti svoje tijelo i pojaviti se negdje drugdje u različitim oblicima (u vlastitom liku, u liku djeteta, muškarca, ptice itd.) Ova duša, oslobođena tijela, može ući u tijelo druge stigmatičarke i preuzeti

35 Usp. Tamaš, str. 12.

36 *Logika*, str. 293.

37 *Logika*, str. 204.

38 *Logika*, 263. O Ernestu Hello vidi: *Enciclopedia Filosofica*, sv. III., str. 537.

njezinu dušu: određeno vrijeme može razgovarati, hodati, jesti, raditi (pritom kod stigmatičarke ostaje potpuno sačuvana vlastita svijest, znanje i psihički karakter, čak joj se čini da je u vlastitom tijelu). Ovo pokazuje na koji način mogu duhovi ulaziti u tijelo čovjeka.«³⁹

Kako objasniti to da Kostelnyk ovakve čudne pojave smješta u knjigu pod nazivom *Logika*? Toga je bio svjestan i sam autor i zato ne oklijeva s objašnjenjem: »Život–bitak je puno tajnovitiji nego se to čini u svakodnevnom iskustvu. Netko će se začuditi da sam se usudio o takvim nevjerojatnim stvarima pisati u knjizi kao što je logika. Ali ja ne bih imao savjest znanstvenika kad ne bih spomenuo to nevjerojatno parapsihološko otkriće koje je za mene izvan svake sumnje (imao sam priliku potvrditi ga na našim stigmatičarkama u bezbroj slučajeva).«⁴⁰

Dakako, Kostelnyk je tražio svoje saveznike također i među poznatim znanstvenicima kao što su astrofizičar Edington ili utemeljitelj kvantne teorije Max Planc. Među njima je i francuski biolog Alexis Carrel kojega je Kostelnyk smatrao najmodernijim autorom koji je kritizirao zaključke egzaktnih znanosti. On navodi nekoliko citata iz Carrelove knjige *Čovjek — nepoznato biće* (1935): »Ne smijemo više izbjegavati istraživanje fenomena vidovitosti pod izlikom da se viđenje ne može ponoviti na zahtjev i da se ne može izmjeriti.« »Postojanje vidovitosti i telepatije dano je nama u neposrednom iskustvu.« »Čovjek kojeg su proučili znanstvenici nije konkretan čovjek, nije stvaran čovjek. On je zamalo jedna shema, koja je nastala iz shema dobivenih uz pomoć umijeća svake znanosti zasebno.« »Čovjek kojega su zasnivali na principima francuske revolucije isto tako je nestvaran kao i čovjek koji bi prema vizijama Marxa ili Lenjina trebao izgraditi buduće društvo.« Kostelnyk ističe da je Carrel došao do istih uvjerenja kao i on, tj. »do jasne svijesti da je ljudska narav puno bogatija i složenija nego se predstavlja u egzaktnim znanostima koje su propustile u čovjeku vidjeti ono što je mistično i bitno«. Ta je činjenica navela Carrela da postavi zahtjev — direktivu: »Ovo je neopoziva stvar da naš razum mora obuhvatiti sve forme stvarnosti.«⁴¹ U tom Carrelovu zahtjevu potrebno je tražiti odgovor na pitanje zašto se Kostelnyk usudio govoriti o takvim »neozbiljnim« stvarima u takvoj »ozbiljnoj« knjizi kao što je *Logika*.

Umjesto zaključka: Je li o. Gabriel Kostelnyk neotomist?

Autori spomenutih dvaju djela o Kostelnyku dr. Julijan Tamaš, Marija Kašuba i Irina Mirčuk složni su oko tvrdnje da o. Gabriel Kostelnyk spada među neotomiste. »Kostelnyk je autentični filozof tomističke orijentacije čiji je sistem *harmonizirajući teocentrički voluntarizam i energetizam*«⁴², tvrdi dr. Tamaš. Sumnjam da se predloženi sustav, osim što zvuči nekako komplicirano, uopće može smjestiti u

39 *Logika*, str. 102.

40 *Logika*, str. 102.

41 *Logika*, str. 205.

42 Tamaš, str. 263.

»tomističku orijentaciju«. No dr. Tamaš barem pokušava nekako drugačije označiti taj »tomizam«. Međutim, zaključak Kašube i Mirčuk jednostavno začuđuje svojom naivnošću: »Filozof (tj. Kostelnyk) je sam svjedočio da je njegovim idealom u filozofskim i teološkim radovima bilo harmoničko povezivanje naravnog i nadnaravnog. Na temelju ovoga možemo zaključiti da Kostelnyk spada u filozofski pravac XX. st. koji razvija nauk Tome Akvinskoga o povezivanju vjere i znanja i nazvan je neotomizmom. Danas ovu filozofiju propovijeda i ispovijeda rimski papa Ivan Pavao II«⁴³ Čini se da Papa ne propovijeda i ne ispovijeda nijednu filozofiju, nego navješćuje Evanđelje i svjedoči vjeru u Krista.

Nesumnjivo da je Kostelnyk cijenio nauk sv. Tome. Na temelju tomističke doktrine o Gabrielu je izgradio sebe kao filozofa za vrijeme studija u Švicarskoj. Ali to ne znači da je ostao trajno vezan za tomizam.

Doduše, dr. Tamaš priznaje da Kostelnyk nije prihvaćao sve filozofske postavke sv. Tome: »Tako Kostelnyk misli da je sv. Toma preusko shvaćao vjeru i prenaplašavao funkcije volje, premalo je vrednovao ulogu razuma u samom procesu vjere. (...) Također, po Kostelnykovom mišljenju, za sv. Tomu pojam vjere zauzima preuski teren — odnosi se samo na tzv. otajstva vjere — a ne na vrhovni pojam odnosa čovjeka prema smislu vlastite preodređenosti. Nadalje, Kostelnyk smatra da Toma nije dovoljno cijenio ulogu vjere u subjektivnom procesu vjere, ali zato je prenaplašavao moć vjerskih istina, koje — iako objavljene — kod znanstvenika izazivaju sumnju i teško dobivaju znanstveno utemeljenje. Akvinac je mislio da uz pomoć Objave vjeru pretvori u znanje, ali, prema Kostelnykovu mišljenju, stvari nakon srednjeg vijeka ukazuju na suprotno. Sumnja se pojavila s pitanjem: Odakle znamo da su riječi Božje objave zaista Božje? Zato će Kostelnyk u svom filozofskom sistemu tražiti naravne temelje objave.«⁴⁴

Dr. Julijan Tamaš tvrdi da je jedna od glavnih tema Kostelnykove filozofije bila tema »energije kao supstancije koja povezuje Stvoritelja i njegovo djelo, Boga i Svijet i uz pomoć čega biva prevladana klasična filozofska dihotomija materija — duh (ideja, svijest)«. ⁴⁵ »Energija je vrhovna moć u univerzumu i ključna kategorija u filozofiji Gabriela Kostelnyka preko koje se uspostavlja veza između Boga i prirode« — tvrdi dr. Tamaš.⁴⁶ Pojam energije Kostelnyk posuđuje od fizičara Ostvalda koji je umjesto materijalizma predložio energizam. Kostelnyk smatra da je »pronalaženje pojma energije — znak za vjerski svjetonazor, za zbližavanje fizike i religije, tijela i duše.«⁴⁷ Osim toga, u Kostelnykovu shvaćanju duša je najveći stupanj energije i u njoj (duši) nalazi svoje jedinstvo sve što je u prirodi razjedinjeno, odijeljeno, rastavljeno.⁴⁸ Uz to on kritizira i skolastike koji su držali da svaka individualna duša mora biti stvorena neposredno od Boga. Kostelnyk smatra da je

43 Kašuba, Mirčuk, str. 128.

44 Tamaš, str. 256.

45 Tamaš, str. 247.

46 Tamaš, str. 251.

47 Kašuba, Mirčuk, str. 49.

48 Usp. Tamaš, str. 238.

samo prva duša čovjeka i drugih vrsta stvorena od Boga. Sve su druge duše nastale snagom vlastite regeneracije.⁴⁹ Tomističko teološko tumačenje Otajstva Spasenja u okvirima soteriološke doktrine, po mišljenju Kostelnyka, ne dotiče se baš modernog čovjeka. Otajstvo Spasenja je potrebno zasnivati na širim temeljima, jer spasenje općenito nije toliko povezano s ljudskom voljom. Spasenje Kostelnyk shvaća kao novo stvaranje, novo ulaganje Božjih stvaralačkih moći.⁵⁰

U Kostelnykovim idejama o propasti suvremene kulture primjećujemo utjecaje Osvalda Schpenglera, a u isticanju važnosti intuicije i potrebi vraćanja prirodi prepoznatljiv je nauk Bergsona i Schelera.

Uvođenjem »nauka o osjećaju tajne« i »nauka o kontrastima« Kostelnyk je pokazao jednu svoju specifičnu dimenziju u kojoj je naglašena ne samo racionalna strana ljudske spoznaje nego i osjetna dimenzija. On uvodi i druge nove pojmove koji također pokazuju svojevrsnu emocionalnu obojenost kao što su: »životni okus« (gušt), »boja pojma«. Time nam želi poručiti da je ljudsku inteligenciju potrebno shvaćati šire, ne ograničavajući se samo na racionalnu razinu, nego je razumijevati više u smislu »emocionalne inteligencije«. U tom kontekstu možemo govoriti i o utjecaju estetike na Kostelnykovu filozofiju.

Interesantno je da dr. Tamaš pokušava praviti neke paralele između Kostelnykove i ruske filozofije. On nabroja neke zajedničke karakteristike ruske filozofije, posebno ističući Berdjajeva i Solovjova, koje su zapažene kod Kostelnyka: »Njihova (tj. ruska) je misao emocionalno i intuitivno obojena, sa snažnim utjecajem strastvenosti, osjećajnosti i sklonosti prema krajnostima. Filozof je i prorok, i propovjednik i zagovornik naroda. Njihova je filozofija snažno isprepletana s političkim stavovima. Nema individualnog spasenja bez označenog puta društvenog spasenja. Ponekad je teško razlikovati jesu li religijski ili politički mislioci. Često se zanimaju za apokaliptička i eshatološka pitanja, pitanja smaka svijeta. Ta njihova opsesivnost je oznaka po kojoj je moguće razlikovati istočno kršćanstvo od zapadnog.«⁵¹ Po svom dovoljno širokom krugu zanimanja, od umjetnosti, logike, epistemologije pa sve do mistike i parapsihologije, pa i po svojoj tragičnoj sudbini, Kostelnyk je napose sličan jednom od najznačajnijih ruskih filozofa, o. Pavlu Florenskom. Slično Kostelnyku, Florenski kao da se vrti u začaranom krugu matematike, elektrotehnike, filozofije, teologije, teorije umjetnosti, mistike i magije. Njegovo osobito zanimanje za magijske elemente narodnog praznovjerja izazivalo je dvoznačne ocjene u ruskim intelektualnim krugovima. Florenski pokušava praviti paralele između Platonova idealizma i narodnog praznovjerja, tvrdeći da je izvor prvog u magiji.⁵² Za njegova su se predavanja iz »Filozofije kulta« zanimali i predstavnici moskovskih okultnih krugova, koji su sa žarom bilježili svaku njegovu ri-

49 Tamaš, str. 239.

50 Usp. Tamaš, str. 187.

51 Tamaš, str. 261–262.

52 Usp. Павел Флоренский, *Общелюдские корни идеализма* (Pavel Florenski, *Općeljudski izvori idealizma*, u *Stup i učvršćivanje istine*, Moskva, 2003), str. 5–29.

ječ.⁵³ No to je samo diskreditiralo taj nauk o Pavla,⁵⁴ iako ga je A. F. Losev pokušavao braniti, tvrdeći da je njegovo shvaćanje magije potpuno u skladu s Crkvenim naukom.⁵⁵ Jedna od glavnih tema filozofije Florenškoga je nauk o antinomijama, koji ima nekih sličnosti sa spomenutim Kostelnykovim naukom o kontrastima. Iako su koristili različite pojmove, mislili su na isti nauk o suprotnostima. Složni su u tome da je Heraklit prvi koji uvodi nauk o suprotnostima u filozofsku misao.⁵⁶ Značajan je i nauk o tajni (sakrumu — svetom) o kojoj Florenski govori u sklopu filozofije simbola.⁵⁷

Inače Kostelnyk pokazuje neznatno zanimanje za rusku filozofiju. U *Logici* možda samo jednom spominje Tolstoja i sedam stranica posvećuje analizi logike N. Losskija gdje ga kritizira za Platonov idealizam, kojim je većina ruskih filozofa bila inspirirana (posebno spomenuti Florenski).⁵⁸ I još jedna važna stvar koja je uočljiva kod Kostelnyka: on nije toliko usidren u crkvenu, posebno liturgijsku tradiciju; za Kostelnyka su Edington, Planck, Carrel, Einstein isto što i za ruske filozofe Crkveni oci. Ova činjenica bila je povodom čestih optužbi na račun Kostelnyka da je modernist, iako je u sklopu svojih književnih nazora odlučno odbacivao i kritizirao modernizam i avangardu.⁵⁹

Dr. Tamaš pravi zanimljivu i smjelu usporedbu između Kostelnyka i Tagora. Iako su pripadali različitim kulturama, postoji među njima, po mišljenju Tamaša, i puno sličnoga: »Tagor je pripadao Istoku, a Kostelnyk je bio razapet između kršćanskog Istoka i Zapada — pokušavali su iskoristiti dostignuća i napraviti sintezu istočnog i zapadnog svjetonazora. Najdublja je povezanost između njih tzv. kozmička religioznost. Tamo gdje je Tagor vidio *Brahmu*, kozmičku stvaralačku moć koja se manifestira u svim formama materijalnog svijeta, Kostelnyk je prepoznao Božju milost i smisao, koja se preko *energija* utjelovljuje u svijetu, tj. u prirodi i čovjeku; tamo gdje je Tagor vidio *Atman*, dušu kao najdublju svezu čovjeka, Boga i bitka, Kostelnyk je vidio *dušu* koja bitno razgraničuje živi i neživi svijet; za oboje je *Priroda* bila posrednik između čovjeka i Boga.«⁶⁰

Čini se da je dr. Tamašu vrlo malo nedostajalo da prizna kako je Kostelnyk samostalni filozof. Kompleks manje vrijednosti malog naroda nije mu dopustio da to učini. O Kostelnyku bi se moglo reći isto što i o Florenskom, čije su mjesto u sklopu ruske filozofije definirali kao »svugdje i nigdje.«⁶¹ Osobno smatram da je o. Gabriel Kostelnyk izgradio vlastitu filozofiju. Zasigurno nije filozof »tomističke orijentacije«, nego filozof koji je tu »orijentaciju« napustio.

53 Ц. И. Фудель Об о. Павле Флоренском, (1882–1943) (Fudelj, S. I., O o. Pavlu Florenskom (1882–1943), u *P. A. Florenski: pro et contra*, Sankt–Peterburg, 2001), str. 102.

54 Usp. Isto, str. 104.

55 Usp. Павел Флоренский, *Христианство и Культура*, (Pavel Florenski, *Kršćanstvo i kultura*, Moskva 2001), str. 270–272.

56 Vidi: Павел Флоренский, *Столп и утверждение истины* (Pavel Florenski, *Stup i učvršćivanje istine*, Moskva, 2003), str. 143–144; *Logika*, str. 341.

57 Usp. Pavel Florenski, *Kršćanstvo i kultura*, str. 7.

58 Usp. *Logika*, str. 287–294.

59 Tamaš, str. 11.

60 Tamaš, str. 295–296.

61 Usp. К. Л. Исупов, Павел Флоренский: наследие и наследники (K. G. Isupov, Pavel Florenski: baština i baštinici, u *Pavel Florenski: pro et contra*), str. 18–19.

GABRIEL KOSTELNYK — TERRA INCOGNITA OF UKRAINIAN (AND CROATIAN) PHILOSOPHY

Oleh HIRNYK

Summary

Gabriel Kostelnyk (1886 — 1948), born in Bačka (Vojvodina) in the village of Ruski Krstur, is one of the most significant Ukrainian philosophers of the first half of the 20th century. He started writing poetry in the Croatian language during his days as a secondary school student in Zagreb. He began his studies in theology in Zagreb, completed them in Lavov (Galitia, Western Ukraine), and earned his doctorate in philosophy at the university in Fribourg, Switzerland in 1913. Gabriel Kostelnyk spent most of his life in Lavov teaching and writing on the subject of philosophy. He had a special interest in the problem of modern science; that is, the relation of science toward the Christian faith. He also studied parapsychological phenomena such as stigmatization. In 1948 he was assassinated in Lavov by the KGB. Until now his philosophical legacy was either entirely overlooked or falsely interpreted.

